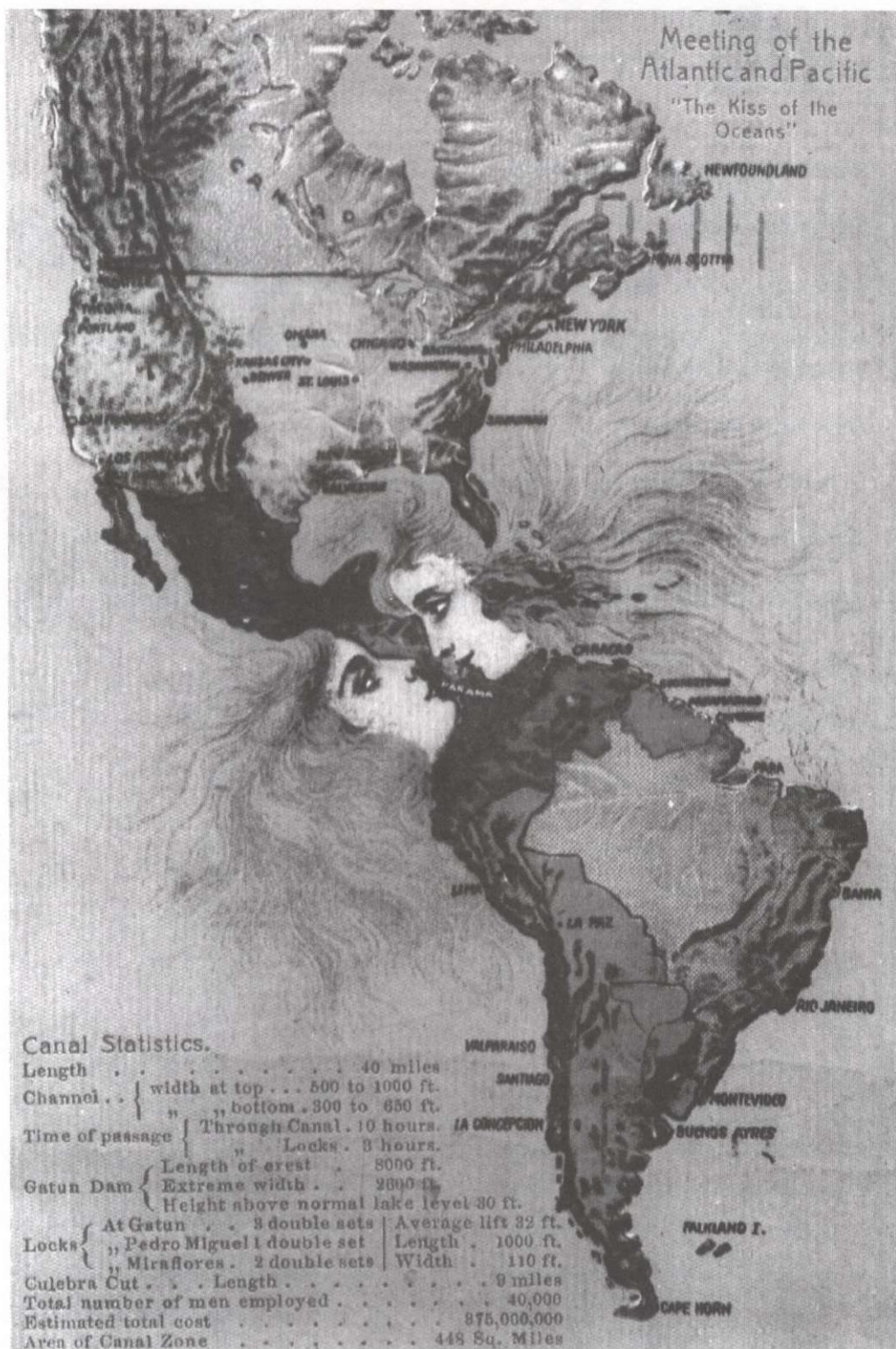

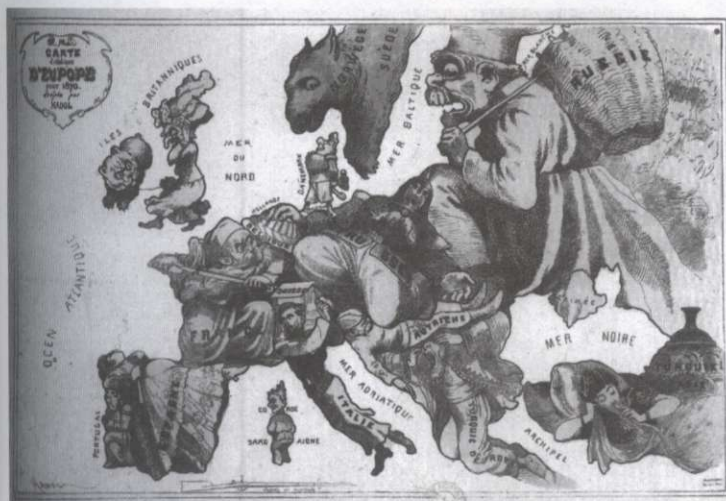

Het wereldontwerp

Claes Janszoon Visscher, 'Leo Hollandicus', 1648

Satirische kaart van Europa, 1870

Toen de eerste astronauten eindelijk de aarde vanuit de ruimte waar namen, voelden ze een intens, bijna onbeschrijfelijk geluk. De mensheid stond op de drempel van een nieuw tijdperk: de globe werd, uit een welhaast goddelijke positie, voor het eerst door mensenogen aanschouwd.

Tot op dat moment was de bol waarop de mensheid haar plaats had gevonden een bron geweest van voortdurende speculatie: hoe zag ze eruit en waarom zag ze eruit zoals ze eruitzag?

De wereld was tot dan toe groot en onbekend. Zodoende vormde ze een object voor exploratie. De wereld moest worden ontdekt en in kaart gebracht. Dit proces van cartograferen, dat al enkele millennia in beslag neemt, wordt heen en weer geslingerd tussen precisie en speculatie. Enerzijds werd op de kaart genoteerd wat was waargenomen; anderzijds werd de kaart gekleurd met datgene wat had moeten worden waargenomen: monsters, fabeldieren, de Hof van Eden of het hemelse Jeruzalem.

De weergave van ontdekking en onbekendheid oefende een mythische kracht uit: wat verborg zich achter de lijnen van het gebergte? Welk patroon volgden de rivieren en de kust? Schemde er geen goddelijke ingreep of bovennatuurlijke wet door in de afbeeldingen van berg en dal?

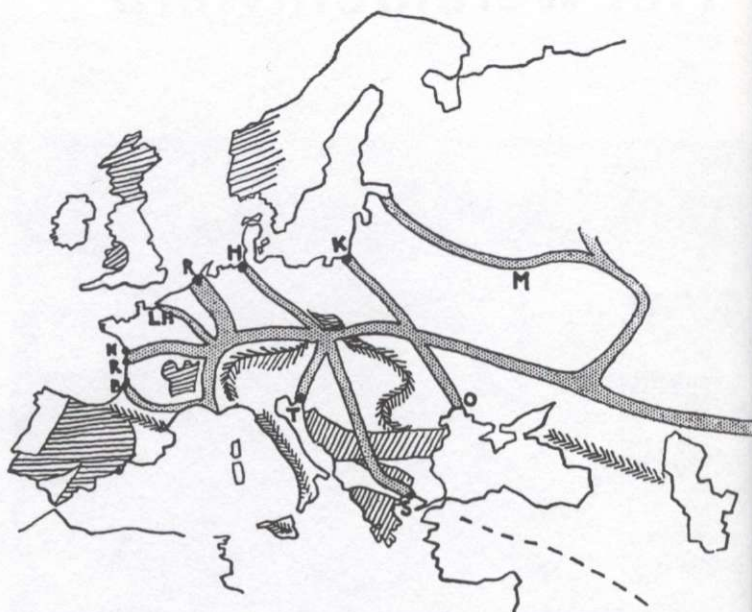
De kaart was als een code die, eenmaal ontcijferd, onmiddellijk en in alle duidelijkheid het verborgen Plan zou onthullen. Dit had een symbiotische relatie tussen de afbeelding en haar betekenis tot gevolg: de betekenis van de afbeelding lag in de afbeelding zelf verscholen. Alsof de schatkaart die het pad naar de schat onthult de schat zelf blijkt te zijn.

De kaart voedde een voortdurend onderzoek naar zichzelf. Het gevolg was een zoektocht naar wat zichtbaar was achter de lijnen, de vlakken en de grenzen van de topografie. De Lage Landen blijken ineens een leeuw aan de Noordzee te zijn; de grenzen van Europa vormen een tuimeling van over elkaar heen vallende gestalten en de Oceanen verschijnen als twee geliefden die, hoewel ze worden gescheiden door de landengte van Panama, toch elkaar nog kunnen bereiken door tussenkomst van het gelijkna-

mige kanaal. De kaart werkt als icoon. De icoon vormt de afbeelding van hoe de wereld moet worden gelezen volgens de maker van de kaart. Het idee over de ordening van de wereld doordringt de feitelijke realiteit en verkleurt de afbeelding tot symbool van een wereldbeeld.

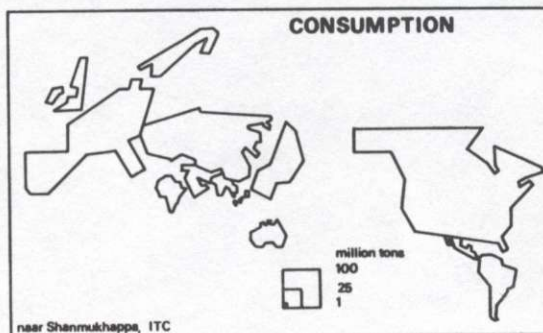
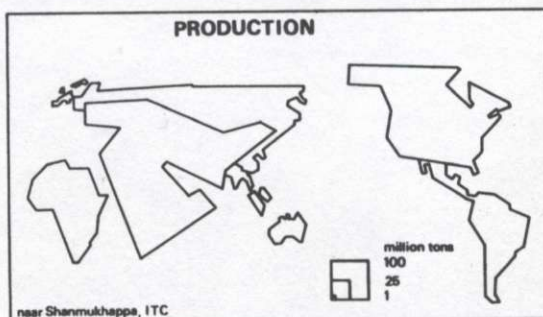
Modernere kaarten zijn opgebouwd uit getallen, meetbare eenheden die digitale reducties vormen van een veelkleurige werkelijkheid. De contour, de omlijning van een geografisch of politiek bepaald vlak, wordt geladen met statistisch bepaalde gegevens en interpretaties. De kaart is diagram geworden en toont een optelling van feiten. De feiten zijn van schijnbaar onschuldkale, naakte waarheden teruggebracht tot duidelijk afleesbare pictogrammen. Tegelijkertijd zijn de gegevens echter gekleurd en geven ze richting aan ontwikkelingen zoals de afbeelding van de zogenoemde Rijnlandse banaan, of de Amsterdamse zuidas. De Rijnlandse banaan, de afbeelding van de mogelijke – of feitelijke – ruggegraat van de Europese economische activiteiten, zich uitstrekkend van Londen via de Rijndelta en het Ruhrgebied tot noord-Italië, is een icoon die, geboren vanuit het kaartbeeld, directe en concrete invloed uitoefent op de fysieke realiteit van Europa. Het Franse investeringsbeleid voor de aanleg van infrastructuur bijvoorbeeld, wordt direct op dit model afgestemd. De emblematische kracht van de Rijnlandse banaan is een zichzelf vervullende voorspelling die wordt geschraagd door de retorische zeggingskracht van het gekleurde kaartbeeld. De vorming van het Rijnland of, zo men wil, het ontwerp van Europa wordt zodoende bepaald door de aantrekkelijkheid van de tekening.

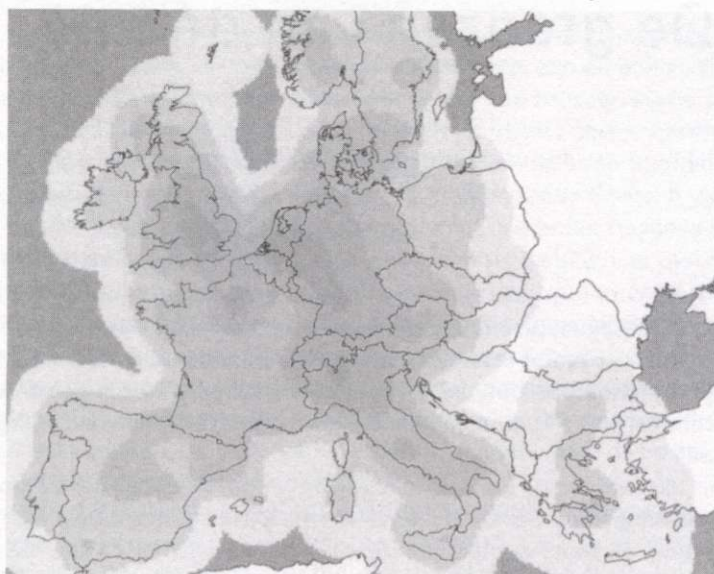
Mondiaal zijn vergelijkbare tendensen waarneembaar: diagrammen van wereldwijde kapitaal- en goederenstromen bepalen het vestigingsklimaat voor grote bedrijven; simulatiekaarten van ozonluchtheden boven Antarctica sturen het wereldmilieubeleid. Radarscans, infraroodwaarnemingen en 'remote sensing' brengen alles, van vervuiling tot sprinkhanenplagen, in kaart. Deze kaarten leggen de basis voor beslissingen of rechtvaardigen wetten en besluiten. De kaart is een ontwerp voor de wereld.

Le Corbusier, *Organisatie van Europa*, 1945

Shanmukhappa, ITC, 'Wereldproductie en -consumptie van ruwe olie', 1972

Potentiaalwaarden Europa, 1989

12 Total Ozone Mapping Spectrometer (TOMS) afbeeldingen

